

KÖNYVISMERTETŐ

SZÉKELY GYÖRGY LÁSZLÓ*

RECENZIO FENYVESI CSABA: FELISMERÉSI KÍSÉRLET A BŰNÜGYEKBE CÍMŰ KÖNYVRŐL¹

BEVEZETŐ

2023 év elején jelent meg *Fenyvesi Csaba* legújabb könyve, amelynek témája a felismerésre bemutatás. Bár a könyv tárgyát jelentő bizonyítási cselekmény ezzel a névvel rögzült a szakirodalomban és a jogszabályokban is (hatályos Be. 210. §), azonban – ahogy már a könyv címéből is látszik – a szerző egyik koncepcionális javaslata a jog- és kriminalisztikai intézmény felismerési kísérletnek nevezése (ennek okaira később részletesen is kitérek; a magam részéről a továbbiakban a felismerésre bemutatás kifejezést fogom használni, de nem azért, mert vitatnám a szerző erre vonatkozó álláspontját, hanem mert e kifejezés a közismert a szakirodalomban). Azt már most leszögezhetjük, hogy hiánypótló műről van szó, hiszen e jogintézmény kapcsán átfogó írás, monográfia még nem született. Az is tény, hogy – ahogy a szerzőnél ezt már megszokhattuk – nem pusztán büntetőeljárás jogi, hanem kriminalisztikai szemléletű is a könyv. Egyébiránt úgy hiszem, hogy jó érzékkel választotta meg a szerző a témát, ugyanis a „kettős természetű” (azaz büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai szempontból is vizsgálható) intézmények, tulajdonképpen a Be. ötödik részében szabályozott bizonyítási eszközök és bizonyítási cselekmények (a korábbi, az 1998. évi Be. szóhasználatával bizonyítási eljárások), a kriminalisztikában pedig főként a krimináltaktikában kidolgozott tételek javarésze az utóbbi évtizedekben már feldolgozásra került, és vagy monográfia formájában, vagy legalább tanulmányok sorozatában megjelent. A felismerésre bemutatás épp a „megmaradt”, feldolgozatlan témák között volt eddig.²

* SZÉKELY György László PhD, LL.M., vezetőhelyettes ügyész, Miskolci Járási Ügyészség

¹ FENYVESI Csaba: *Felismerési kísérlet a bűnügyekben*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023, p. 256.

² A szerző ezt (azaz a legtöbbször monografikusan feldolgozott témákat) épp az általa kidolgozott ún. piramismodellekben közzé is teszi. Lásd például FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika tendenciái – A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 94. A 2017-ben megjelent műben a krimináltaktikát érintő feldolgozatlan fehér foltként a bizonyítási kísérlet, a most tárgyalt felismerésre bemutatás és a kényszerintézkedések taktikája szerepelt. (Nem sokkal korábban maga a szerző töltötte ki az „egyik” űrt a szembesítésről készült monográfiájával. Lásd FENYVESI Csaba: *Szembesítés – Szemtől szemben a bűnügyekben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008.) A témával foglalkozók számára azonban már ismert, hogy a korábban a poligráf témakörét feldolgozó *Budabázi Árpád* az utóbbi időben a bizonyítási kísérletet érintően (is) publikál [lásd például BUDAHÁZI Árpád: A bizonyítási kísérlet múltja és jelene a jogi szabályozás tükrében. In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – PÓLT

A MŰ FORMAI SAJÁTOSSÁGAI

A könyv kiadója a Ludovika Egyetemi Kiadó, amely a Nemzeti Közszerzői Egyetemhez tartozik, de nem csak az NKE oktatóinak, kutatóinak írásait publikálja (ahogy jelen szerző esetében is), hanem a kiadó és az egyetem szakmai profíljába eső bármely, megfelelő színvonalú tudományos művet. Véleményem szerint a kiadót az utóbbi időben igen színvonalas kiadványok megjelentetése jellemzi, nem csak a külsőnt illetően, hanem tartalmában is. A karok tankönyvein kívül jó érzékkel választja meg, és „vállalja fel” a könyvkiadó a szakma számára érdekes tudományos írások kiadását is.

Jelen recenzió keretében vizsgált mű is ilyen, hiszen nem tankönyvről van szó, de valójában – ahogy ezt látni fogjuk – nem „öncélú” tudományos értekezést olvashat az olvasó, hanem olyan írást, amelyet különösen a Rendészettudományi Kar hallgatói, esetleg a joghallgatók, valamint a gyakorlatban tevékenykedő nyomozók, ügyészek, bírák, védőügyvédek is haszonnal forgathatnak.

Jelen írás elkészültekor a könyv papír formájú változata (még) nem volt kapható, így magam is az e-book verziót tekintettem át, de – mivel a Ludovika az utóbbi időben kizárólag e-book formájú műveket is kiad – a kiadó webshopjának tájékoztatása alapján úgy tűnik, hogy később választható lesz a papír változat is, méghozzá keményítáblás kivitelben. Ahogy említettem, a kiadó papír kiadványai igényes munkák, amelyet „jó olvasni”, így a 256 oldalra tervezett könyv is várhatóan ilyen lesz. A könyv borítóján (a szerző, mint tudható, nagy utazó is) a Húsvét-sziget legendás és jól ismert szobrainak sora áll, amely jól szemlélteti a könyv témáját jelentő jogintézmény formai sajátosságát.

A PDF formájú elektronikus verzió szintén 256 oldalas, és összesen kilenc fejezetre oszlik, amelyek oldalszámaikat tekintve arányosnak látszanak. A mű egyébként változtatva alkalmazza a normál és az apróbetűs szedést, amely utóbbi indokolt is nézetem szerint, különösen az igen nagyszámú jogeset ismertetésénél.³

A KÖNYV TARTALMI JELLEMZŐI

A könyv tehát kilenc fejezetből áll: az első a felismerésre bemutatás történetét tekinti át; a második külföldi szabályozási és gyakorlati megoldásokat ismerteti; a harmadik és a negyedik fejezetek a felismerésre bemutatás helyét keresik a nyomozásban, összevetve azt más bizonyítási cselekményekkel; az ötödik fejezet az EJEB témával összefüggő döntéseit ismerteti; a hatodik és hetedik fejezet a magyar bírói gyakorlatot tekinti át; a nyolcadik a felismeréssel kapcsolatos hibaeseteket és a hibák okait veszi sorra; végül az utolsó, a kilencedik fejezet a hibák megelőzésére, és a helyes gyakorlatra fogalmaz meg ajánlásokat.

A könyv első fejezete tehát történeti áttekintés, mindazonáltal már az előszó is egy kvázi történelmi (bibliai) példával kezdődik. Az első két alfejezetben a szerző még nem

---

Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.], így várhatóan ezen „építőkö” is hamarosan megtekinthető tartalommal.

³ A magam részéről a könyv teljes elolvasása nem a PDF formátumú, hanem az ePUB kiterjesztésű verzióban történt, Amazon Kindle ebook-olvasón. Nem a szerzőt, hanem a kiadót érintő apróbb kritikái észrevétel, hogy e verzióban a bekezdések, illetve a számozások sok esetben „szétesnek”, és ezáltal nehezebb volt az olvasás.

a felismerésre bemutatás kialakulását vázolja, hanem valójában egy általános, Fenyvesi professzor – sokak által már ismert – szemléletét tükröző kriminalisztikai fejlődési ívet tár elénk, kezdve a kriminalisztika természettudományos alapjaitól. Hosszas eltérés a tárgytól azonban nem érezhető, mert ezen ismertető mindössze öt oldalt tesz ki. A konkrétan a felismerésre bemutatás fejlődését vázoló rész azonban ennél hosszabb. Itt a szerző – és ez nyilvánvalóan reális konzekvenciája a történeti elemzésnek – kénytelen rámutatni, hogy a mai értelemben vett felismertetés önállóan sokáig nem létezett, ugyanis azt hosszú ideig a kihallgatások keretében, vagy a szembesítés során, azzal összemossa végezték. Ezt számos történeti szabályozási megoldáson keresztül bizonyítja. Megtudjuk, hogy a mai értelemben vett felismerésre bemutatás, ilyen néven a jogi szabályozás szintjén csak az 1973. évi Be.-ben jelent meg (a korábbi jogszabályok a bemutatást, felmutatást ismerték, de önállóan még nem szabályozták, és általában a szembesítés részének tekintették). A kriminalisztika azonban (és erre a szerző helyesülhetően e jogintézmény kapcsán is rámutat) a módszert már korábban kidolgozta, tehát e jogintézménynél is csak bizonyos idő után érte utol a szabályozás a módszertant és a gyakorlatot.

Ezután a szerző a külföldi gyakorlatot és szabályozást ismerteti a könyv második fejezetében. Itt több érdekességre is felfigyelhetünk, amelyek álláspontom szerint jelentősen növelik a munka színvonalát is. Az első, hogy Fenyvesi Csaba nem kevesebb, mint tizenegy ország szabályozását, gyakorlatát ismerteti. Ez már számát tekintve is több a hasonló művek összehasonlító, vagy kitekintő elemzéseinél megszokottnál, ráadásul nemcsak a szinte szokásosnak mondható országokat (pl. Anglia, Németország) veszi górcső alá a szerző, hanem olyan kuriózumokról is olvashatunk, mint a szlovén, a szerb, a horvát, a kanadai vagy a török szabályozás. Pontosabban nem is helyes csak a szabályozások ismertetését említeni, hiszen a szerző több esetben nemcsak az eljárási kódexekben meghatározott normatív előírásokat szerepelteti, hanem az adott ország kapcsán rendelkezésre álló taktikai ajánlásokat is. Erre azért is érdemes figyelni, mert a jó gyakorlatok, jó minták később vissza fognak köszönni a szerző által megfontolásra ajánlott újító ötleteknél, javaslatoknál; a szerző tehát nem csak ismerteti, de a későbbiek során elemzi, értékeli és szűri is a megfelelő külföldi példákat.

A harmadik fejezet jelentősége, hogy a szerző ezáltal helyezi el a bizonyítási cselekmények és eszközök rendszerében a felismerésre bemutatást. Teszi ezt olyan módon, hogy azt összeveti a kihallgatással, a helyszíni kihallgatással, a szembesítéssel, a bizonyítási kísérlettel, a szemlével és a műszeres vallomásellenőrzéssel. Bár első ránézésre evidensnek tűnhetnek a különbségek, azonban Fenyvesi éleslátóan mutat rá az eltérésekre. Ezek akár gyakorlati útmutatóként is szolgálhatnak, mert segíthet a nyomozás tervezésekor a megfelelő eszköz kiválasztásában (pl. a szembesítés kapcsán jelzi, hogy a felismerésre bemutatás mindig megismételhetetlen, ezért jobban fel kell rá készülni, míg a szembesítés akár ismételhető, és az ismétlés is lehet bizonyítékértékű; rámutat továbbá, hogy míg a felismerésre bemutatás inkább a nyomozás elején, addig a szembesítés inkább a nyomozás vége felé hozhat eredményeket). Egyebekben e fejezet elején magyarázza meg (elsőként) a szerző az eltérő szóhasználatot is: a felismerésre bemutatás nevéből adódóan azt sugallja, hogy muszáj felismerni valakit a bemutatottak közül,

amely sokszor téves felismerésekhez vezethet. A szerző által ajánlott elnevezésből azonban az következik, hogy a bizonyítási cselekmény valójában csak a felismerés megkísérléséről kellene hogy szóljon.

A könyv negyedik fejezetének címe: „A felismerési kísérlet helye, szerepe a büntügyi sakkjátszámban”. Itt a szerző megenged egy hosszabb, de nem zavaró eltérést a mű konkrét tárgyától, és inkább általánosan a büntetőeljárásra vonatkozó megállapításokat vázol; egy egyedi, „analógiás” modellt, amely a büntetőeljárást egy sakkjátszmához hasonlítja. E rendszerben a megnyitás, az „első csapás” a helyszíni szemlét jelenti. A középjáték a nyomozás egésze, amelyben helyet kaphat a felismerésre bemutatás, míg a bírósági szakasz jelenti a végjátékot. Ismerve a szerző műveit, stílusát, végül helyre kerülnek a dolgok és megértjük az összefüggéseket, a jelentősebb elgondolkodást az eljárás menetéről és a játékanalógiát is.

A könyv ötödik fejezete az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) felismerésre bemutatással összefüggő döntéseit ismerteti. A pusztán kivonatolás helyett a szerző egy hat pontból álló kérdéssor mentén vizsgálja az emberi jogi fórum ítéleteit (pl. foglalkozik-e a szerv a felismerésre bemutatással, a döntés milyen emberi jog sérelmével függ össze, melyek a leggyakoribb megszegési okok). Úgy gondolom, hogy a könyv írója kellő részletességgel ismerteti az ide vágó döntéseket. A magam részéről tanulságosnak vélem az emberi jogi bíróság döntéseiből kikristályosodó megközelítést, bár némely esetben meglepő, hogy az EJEB a felismertetés hibái folytán áttételesen mely alapjog sérelmét látta megállapíthatónak. Az nem kétséges, hogy a 6. cikk szerinti tisztességes eljáráshoz való jog sérülhet bizonyos esetekben, illetve az sem, hogy ilyen tények megállapítása esetén szóba kerülhet a kínzás, megalázó bánásmód tilalmának sérelme, a 3. cikkre hivatkozással. Az EJEB azonban bizonyos döntéseiben az 5. és a 8. cikk szerinti jogok sérelmét, azaz a szabadsághoz és biztonsághoz való jog, és a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét is megállapította. A szerző a fejezet végén a feltett hat kérdés mindegyikét megválaszolja. Itt is érdemes figyelni arra, hogy Fenyvesi Csaba jelzi, az EJEB által észrevételezett hibákat is beépíti a könyv zárófejezetében elhelyezett összefoglalóba, amelyek a hibák elkerülését és a helyes gyakorlatot summázzák.

A könyv hatodik és hetedik fejezetei egy (al)téma köré csoportosulnak: a magyar bíróságoknak a könyv tárgykörével összefüggő döntései, azaz az olyan egyedi ügyekben hozott ítéletek indokolásában kifejtett bírói megállapítások köré, amelyek a felismerésre bemutatással függenek össze. Mivel itt jelentős mennyiségű bírói döntés ismertetésére kerül sor, ezért az átláthatóság érdekében a szerző e kérdéskört kétféle bontotta: a hatodik fejezet a személyfelismeréseket, míg a hetedik a fénykép-, videó-, hang- és tárgyfelismeréseket érintő bírói gyakorlatot elemzi; továbbá a személy- és a fényképfelismerés esetén külön csoportban tárgyalja a bíróságok hibát megállapító, és hibát meg nem állapító döntéseit, amely segíti az átláthatóságot. A szerző a két fejezetben végigvitt ismertetést és elemzést megelőzően jelentős empirikus vizsgálatot folytatott: több mint kétezer nyilvánossá tett bírósági határozatot tekintett át, különösen figyelve a felsőbb-bíróságok joggyakorlatot is alakító döntéseire. A szerző a fenti, igen nagy mintából válogatva is jelentős számú döntést ismertet. Itt álláspontom szerint jó

szerkesztési megoldás, hogy a bírói döntésekből szó szerint idézett megállapításokat apróbetűvel szedve közli a könyv, mivel amíg egyes határozatok „képesek” tömören és összefoglalóan indokolni a témát érintő megállapításokat, addig más határozatok túlságosan terjedősen indokolnak, amelyet a szerző az érthetőség és a következetesség okán kénytelen részleteiben közölni. Egyebekben e fejezetek kapcsán teljes mértékben egyet tudok érteni a könyv szerzőjének azon összefoglaló megállapításával, miszerint örvendetes tapasztalat, hogy a bíróságok zömében felismerik és nyomatékkel értékelik a nyomozások során alkalmazott felismerésre bemutatások szabályosságát, vagy az esetleges szabálytalanságokat is, és ezek akár perdöntő súlyát is.

A nyolcadik fejezetben a szerző visszatér az esetismertetés módszeréhez, és e részben jelentős magyar és külföldi jogeseteket vázol, olyanokat, amelyeknél hiba csúszott a felismerési eljárásba, annak során valamilyen komoly tévedés történt, és amely bizonyos esetekben végzetes következményekhez (akár justizmordhoz) vezetett. A szerző olyan ismert eseteket is vázol, mint amilyen például az amerikai Lindbergh bébi elrablása, ahol (aggályos) hangazonosítás vezetett el a feltételezett elkövetőhöz, majd annak kivégzéséhez; vagy a magyar Martfűi Rém esete, ahol a valódi elkövető felderítését megelőzően egy véltlen személyt ítélték el, részben téves felismerések miatt. Ugyanebben a fejezetben, az esetek ismertetését követően a hibák okait a szerző rendszerezi és csoportosítja: megkülönböztet kriminalisztikai és büntetőeljárás jogi hibákat, de előbbieket még további alosztályokra bontja (pl. krimináltaktikai, vagy -technikai hibák, vagy pedig a hét alapkérdéssel, a nyomok rögzítésével vagy a vallomásokkal összefüggő hibák). Ezen felül osztályozza a hibákat a szerint is, hogy azok milyen veszélyességi fokúak (justizmordot eredményeznek vagy kevésbé veszélyesek), a tettet miként érintik (javára vagy terhére esnek), vagy hogy melyik eljárási szakaszban történtek. Ezeket ezen felül a hibák gyökereit is feltárja Fenyvesi professzor: azok vagy hatósági tévedésből/túlkapásból, vagy a felismerő tanú tévedéseiből erednek. Ugyanebben a fejezetben, külön alcím alatt részletezi a szerző a felismerésre bemutatás végrehajtási hibáit is. Ez egy jelentős terjedelmű, de a gyakorló jogalkalmazók számára igen hasznos hibalista, amelyet szintén átláthatóvá tesz egy belső csoportosítás: külön sorolja fel a szerző a felismerés előtt („kezdeti buktatók”) és a végrehajtás során elkövethető hibákat, különveszi továbbá a fényképes, a videós, a hangfelvétellel kapcsolatos, valamint holttest felismerésével összefüggő bemutatási hibákat, végül külön hibalistát képez a tévedési alapul szolgáló „vészejek” figyelmen kívül hagyása. A listán összesen hetvenhat elemet jelenít meg a szerző, de a legutolsó pont (vészejek figyelmen kívül hagyása) további alpontokat is tartalmaz. Végül e fejezetben, annak legvégén külön értekezik a szerző a felismeréskor tévedő tanúk kérdésével, kitérve a tévedések pszichológiai, társadalmi és egyéb okaira is.

A könyv legutolsó, kilencedik fejezete nem csak összegzi a szerző gondolatait, de egy komplex ajánlásgyűjteményt is tartalmaz a helyes joggyakorlat érdekében. Véleményem szerint talán ez (valamint a hibalistát vázoló előző, nyolcadik) fejezet a praxis számára a legértékesebb a könyvben (az elmélet számára nyilvánvalóan magas értékű a külföldi minták valamint az esetek ismertetése is), hiszen kvázi útmutatóként is alkalmazható a jogalkalmazók számára. A szerző leelőször itt az általa már több tanul-

mányban vázolt, szinte névjegyének is tekinthető egyedi megközelítésmódot ismerteti („TUSZEHURE”, azaz a tudás, szeretet, humor, rend négyesét), amely a felismerésre bemutatás alkalmazása során is segítségül vehető. Ezt követik az ajánlások, gyakorlati javaslatok, amelyek Fenyvesi Csaba megfogalmazása szerint az előző, nyolcadik fejezetben vázolt hetvenhat pontos hibalista reciprokai tulajdonképpen; a szerző szavaival: „hogyan kell jól végezni egy felismertetést”. Ennél mégis többről van itt szó, ugyanis a szerző nem pusztán az előző fejezet hetvenhat pontjának hibapéldáit fordítja át nyelvtanilag „pozitív” megfogalmazású ajánlásokra, hanem (a hibalista csoportképző tényezői mentén) egy jóval szélesebb ajánlásgyűjteményt tesz közzé, nem kevesebb, mint nyolcvankét pontban rögzítve. Ezen felül a fejezet következő alcíme egy a gyakorlat „jobbítását” célzó további ajánlásgyűjteményt is tartalmaz (mint amilyen például a „vak” végrehajtó bevezetése, vagy a „vakpróba” alkalmazása). A fejezet utolsó előtti címe kifejezetten a jogalkotónak szánt, de lege ferenda javaslatokat gyűjt össze, amelyeket a szerző a jogszabály, azaz a Be. okszerű kiegészítéseként ajánl, kifejezetten a külföldi példákban, illetve a kriminalisztikai ajánlásokban megfogalmazottak jogi formát öltése céljából. Végül a fejezet legutolsó címe is egyedi témakör: a büntetőügyekben védői feladatokat ellátó ügyvédeknek szán a szerző néhány ajánlást a felismerésre bemutatás kapcsán, kifejezetten a hatékony védelem Be.-ben is megfogalmazott követelménye érdekében. Itt olyan tippekkel találkozunk, minthogy például a védő ragaszkodjon a jelenléthez a felismerési eljárási cselekménynél, vagy vetesse jegyzőkönyvbe az észlelt hibákat.

ÖSSZEZÉS

A fentieket összegezve, úgy vélem, hogy kiváló szakmai könyvnek tekinthetjük Fenyvesi Csaba legújabb művét. Az írás eredetileg monográfia, amely mind a büntetőeljárás-jog, mind a kriminalisztika oldaláról vizsgálja a célba vett intézményt. A könyv az elmélet oldalát tekintve mindkét tudományterületen megállja a helyét mint tudományos értekezés, amelyben egyaránt megtaláljuk a történeti alapvetést, a nemzetközi összehasonlítást (jelentős számú országot, és az EJEB gyakorlatát is elemezve), a jogeset-ismertetést és -elemzést, és a hazai bírói gyakorlat feldolgozását is. Emellett, különösen a könyv utolsó két fejezete révén, a mű kézikönyvként is megállja a helyét, ugyanis egy olyan részletes hibalistát, valamint egy jelentős és egyben értékes ajánlásgyűjteményt is magában foglal, amelyet valamennyi jogalkalmazó szerv (nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság) tagjai, de akár a védőügyvédek is haszonnal alkalmazhatnak.